

SUSTENABILITATEA FINANCIARĂ A SISTEMELOR DE PENSII ÎN STATE ALE EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

REZUMAT AL TEZEI DE DOCTORAT

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. BALTEȘ NICOLAE

DOCTORAND:
JIMON ȘTEFANIA AMALIA

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

SUSTENABILITATEA FINANCIARĂ A SISTEMELOR DE PENSII ÎN STATE ALE EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST

Rezumat al tezei de doctorat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. BALTEȘ NICOLAE

Doctorand:

JIMON ȘTEFANIA AMALIA

Sibiu 2020

CUPRINS

<i>Introducere.....</i>	1
<i>CAPITOLUL I – GENERALITĂȚI PRIVIND SISTEMELE DE PENSII.....</i>	18
<i>1.1.APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA SISTEMELOR DE PENSII PE PLAN MONDIAL.....</i>	19
<i>1.2.PROTECȚIA SOCIALĂ ȘI SISTEMELE DE PENSII ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....</i>	28
<i>1.3.SISTEMELE DE PENSII DIN STATE ALE EUROPEI CENTRALE ȘI DE EST.....</i>	36
<i>1.3.1.Protecția socială și sistemul de pensii din Republica Cehă.....</i>	37
<i>1.3.2.Protecția socială și sistemul de pensii din Ungaria.....</i>	42
<i>1.3.3.Protecția socială și sistemul de pensii din Polonia.....</i>	47
<i>1.3.4.Protecția socială și sistemul de pensii din Slovacia.....</i>	52
<i>1.3.5.Protecția socială și sistemul de pensii din România.....</i>	57
<i>CONCLUZII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE.....</i>	68
<i>CAPITOLUL II – ABORDĂRI SOCIO – ECONOMICE ȘI MEDICALE ALE SISTEMELOR DE PENSII.....</i>	70
<i>2.1.CULTURA ȘI CIVILIZAȚIA NAȚIONALĂ DREPT FACTORI DE INFLUENȚĂ A SISTEMELOR DE PROTECȚIE SOCIALĂ.....</i>	71
<i>2.1.1.Sistemul cultural și protecția socială a persoanelor vârstnice.....</i>	71
<i>2.1.2.Influența organizării socio-politice și a sistemul de guvernământ în formarea cadrului specific protecției sociale.....</i>	75

<i>2.1.3.Rolul educației în fundamentarea sistemelor contemporane de pensii.....</i>	79
<i>2.2.INFLUENȚA MODIFICĂRILOR DEMOGRAFICE ASUPRA PIEȚEI MUNCII ȘI SISTEMELOR DE PENSII.....</i>	82
<i>2.3.ASPECTE PRIVIND CARACTERISTICILE SOCIO – MEDICALE ALE SISTEMELOR DE PENSII.....</i>	93
<i>2.4.MODELAREA IMPACTULUI CARACTERISTICILOR SOCIO-98ECONOMICE ȘI MEDICALE ASUPRA SISTEMELOR PUBLICE DE PENSII ÎN ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST.....</i>	98
<i>2.4.1.Aspecte generale.....</i>	98
<i>2.4.2.Metodologia de cercetare și datele utilizate.....</i>	103
<i>2.4.3.Rezultatele empirice.....</i>	107
<i>CONCLUZII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE.....</i>	122
<i>CAPITOLUL III – DIMENSIUNEA MACROECONOMICĂ A SISTEMELOR DE PENSII.....</i>	124
<i>3.1.FONDURILE PRIVATE DE PENSII.....</i>	125
<i>3.1.1.Fondurile de pensii private obligatorii.....</i>	127
<i>3.1.2.Fondurile de pensii private facultative.....</i>	134
<i>3.1.3.Politica investițională a fondurilor de pensii private în țările ECE.....</i>	140
<i>3.2.ECONOMISIREA PERSONALĂ ȘI PLASAMENTELE PE PIAȚA FINANCIARĂ.....</i>	145
<i>3.2.1.Alfabetizarea financiară și importanța incluziunii financiare în țări ale ECE.....</i>	145
<i>3.2.2.Economisirea personală prin intermediul sistemului bancar...</i>	147

3.2.3. <i>Investițiile personale pe piața de capital.....</i>	149
3.3. <i>IMPORTANȚA ȘI ROLUL POLITICII SOCIALE ÎN MENȚINEREA STABILITĂȚII MACROECONOMICE.....</i>	152
3.3.1. <i>Riscul sărăciei și neajunsurile materiale severe în rândul populației.....</i>	152
3.3.2. <i>Prestațiile sistemelor publice de pensii și bunăstarea populației vârstnice.....</i>	155
3.4. <i>MODELAREA EFECTELOR MACROECONOMICE ALE SISTEMELOR DE PENSII.....</i>	161
3.4.1. <i>Aspecte generale privind efectele macroeconomice ale sistemelor de pensii.....</i>	161
3.4.2. <i>Metodologia de cercetare și datele utilizate.....</i>	163
3.4.3. <i>Rezultate empirice.....</i>	167
<i>CONCLUZII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE.....</i>	188
<i>CAPITOLUL IV - SUSTENABILITATEA FINANCIARĂ A SISTEMELOR PUBLICE DE PENSII.....</i>	190
4.1. <i>POLITICA FISCALĂ – IMPLICAȚII DIN PERSPECTIVA SPAȚIULUI FISCAL NAȚIONAL ȘI EUROPEAN.....</i>	191
4.2. <i>CONTRIBUȚIILE SOCIALE ȘI CONFORMISMUL FISCAL.....</i>	197
4.3. <i>BUGETUL ASIGURĂRILOR SOCIALE DE STAT.....</i>	206
4.4. <i>STUDIU ECONOMETRIC PRIVIND SUSTENABILITATEA FINANCIARĂ A SISTEMELOR PUBLICE DE PENSII.....</i>	214
4.4.1. <i>Aspecte generale privind sustenabilitatea sistemelor publice de pensii.....</i>	214
4.4.2. <i>Metodologia de cercetare și datele utilizate.....</i>	218
4.4.3. <i>Rezultate empirice.....</i>	223

<i>CONCLUZII ȘI CONTRIBUȚII PERSONALE.....</i>	242
<i>CONCLUZII FINALE ȘI DEZVOLTĂRI ULTERIOARE.....</i>	244
<i>BIBLIOGRAFIE.....</i>	250
<i>LISTA ABREVIERILOR.....</i>	272
<i>LISTA TABELELOR.....</i>	276
<i>LISTA FIGURILOR.....</i>	281
<i>ANEXE.....</i>	284

Cuvinte cheie: protecție socială, protecția financiară a vârstnicilor, politică socială, reducerea sărăciei, menținerea consumului, populație vulnerabilă, sisteme publice de pensii, pay-as-you-go, pensionari, pensii, redistribuiri sociale, contribuabili, contribuții sociale, politică fiscală, principiul contributivității, solidaritate între generații, piața muncii, populația activă, populația angajată, rata șomajului, reducerea natalității și fertilității, îmbătrânirea populației, rata dependenței persoanelor vârstnice, economisire personală, structură multipilon, fonduri private de pensii, fonduri de pensii administrate private, fonduri de pensii facultative, piața de capital, investiții, active financiare, randament, conturi individuale, activ personal, cheltuieli cu pensiile, venituri din contribuții, deficit bugetar, subvenții, sustenabilitate financiară, adecvarea beneficiilor.

ARGUMENT

Dezvoltarea și creșterea economică a unei țări pot fi realizate doar prin intermediul populației, care prin intermediul cunoștințelor, abilităților și competențelor deținute reprezintă capitalul inovativ și creator de valoare adăugată al societății, lato sensu și al economiei, stricto sensu. Cu toate acestea, în ultimii ani, Uniunea Europeană (UE) se confruntă cu modificări semnificative în ceea ce privește demografia și structura populației statelor membre.

Datele publicate de Eurostat evidențiază faptul că media de vârstă în Comunitatea Europeană (CE) este de 43 ani cu un trend de îmbătrânire a populației, fapt datorat atât majorării speranței de viață, cât și datorită reducerii ratei natalității prin diminuarea numărului de nașteri, reducerea ratei fertilității și majorarea vârstei medii de naștere a primului copil. În anul 2018, rata natalității statelor UE a înregistrat o valoare medie de 9,5‰, iar rata fertilității a fost de doar 1,55 copii născuți pe femeie, în condițiile în care rata de înlocuire a populației necesită cel puțin o rată a fertilității de 2,1.

Cu toate acestea, numărul total al populației UE a continuat să crească și în anul 2018 pe baza migrației populației. În interiorul UE, libera circulație conferă cetățenilor statelor membre oportunități multiple în ceea ce privește activitatea profesională și pregătirea educațională, astfel principalele zone de emigrare sunt: România, Polonia, Portugalia și Italia, în timp ce Germania, Spania, Franța și Italia sunt țările UE cu cel mai mare aflux de imigranți. De asemenea, o pondere de 4,9% din populația statelor UE este reprezentată de imigranți proveniți din țări non-membre, iar vârsta medie a populației care migrează este 29 de ani.

Pe de altă parte, și populația UE cu vârsta de peste 65 de ani a înregistrat o creștere de aproximativ 2,6% în ultimii 10 ani, rata cea mai ridicată fiind înregistrată în Italia și Grecia. Drept urmare, rata de dependență a populației vârstnice a atins 30,5% în anul 2018. Cu alte cuvinte, o persoană cu vârsta de peste 65 de ani este susținută de trei persoane active pe piața muncii. Proiecțiile Eurostat, cu privire la trendul viitor al populației, prevăd o reducere a numărului populației până în anul 2100, structura populației fiind supusă îmbătrânirii cu o majorare a numărului persoanelor în vârstă de peste 80 de ani, în timp ce ponderea populației active pe piața forței de muncă va înregistra un declin, cu majorarea procentului persoanelor de peste 65 de ani. În aceste condiții, se așteaptă ca rata persoanelor în vârstă, dependente din punct de vedere social și financiar, să se dubleze până în anul 2100.

Actualitatea tematicii abordate este susținută de faptul că libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalului antrenează modificări importante, atât în structura socio-demografică a țărilor, cât și din punct economic-financiar. Pe fondul migrației forței de muncă, coroborat cu trendul de îmbătrânire a populației, un subiect de o importanță deosebită îl reprezintă sustenabilitatea financiară a sistemelor publice de pensii de tip pay – as – you – go (PAYG).

Aceste condiții demografice au un impact major asupra economiei și menținerii creșterii economice. Din punct de vedere macroeconomic, îmbătrânirea populației semnifică reducerea productivității, încetinirea ritmului de creștere a produsului intern brut, reducerea nivelului economisirii și a investițiilor.

Referitor la piața forței de muncă, efectele noilor condiții demografice se concretizează în creșterea ratei de participare a populației

cu vârsta de peste 50 de ani și a femeilor. În acest sens, este necesară asigurarea accesibilității pe piața forței de muncă, susținerea dezvoltării mediului antreprenorial și de afaceri, crearea de locuri de muncă adecvate pregătirii profesionale a populației, facilitarea accesului în câmpul muncii, inclusiv a persoanelor cu o vârstă mai înaintată sau cu un grad de deficiență fizică redusă care le permite desfășurarea anumitor activități profesionale.

Modificările demografice actuale au un impact semnificativ și asupra finanțelor publice, principalele consecințe fiind creșterea cheltuielilor cu prestațiile acordate persoanelor vârstnice prin sistemele publice de pensii și a cheltuielilor cu serviciile medicale. În ceea ce privește influența asupra piețelor financiare, trendul de îmbătrânire a populației reduce nivelul economisirii și generează modificări în cadrul politicii investiționale și a structurii portofoliilor, tendința fiind de a investi în active financiare cu venit fix care conferă siguranță la un grad minim de risc.

Structura demografică are o importanță colosală în menținerea sustenabilității sistemelor publice de pensii de tip PAYG finanțate prin contribuții, prin prisma faptului că odată ce majoritatea populației în vârstă de muncă devine contribuabilă, sistemul de pensii este corelat de structura de vârstă a populației. Dificultățile apar în contextul în care numărul persoanelor vârstnice beneficiare ale sistemului de pensii, precum și perioada în care beneficiază de prestații se majorează, în timp ce populația activă pe piața muncii și contribuțiile direcționate sistemului public de pensii se reduc și determină diminuarea veniturilor bugetului asigurărilor sociale.

Motivația alegerii abordării tematicii pornește de la realitatea faptului că sistemele de pensii ale UE se confruntă cu problema solvabilității și sustenabilității în contextul tranziției demografice. În cadrul tematicii de cercetare considerăm imperios necesară reorganizarea sistemului de pensii, în special în țările din Europa Centrală și de Est (ECE). Se poate pune întrebarea de ce ECE? Fiindcă aceste țări au trecut comun, manifestat prin experiența comunismului în cea mai grea formă a acesteia, fiindcă multe dintre condițiile economiilor emergente din aceste țări care se află în plin proces de *catching – up* cu țările dezvoltate, „urmează” pași similari, și pentru că această zonă a Europei are nevoie de o coeziune la nivelul sistemelor de pensii.

La nivelul României, este imperios necesară o revizuire fundamentală a sistemului de pensii, având în vedere noul context economic, financiar, juridic, social, comportamental, psihologic și uman. În mod cert, vechiul sistem este unul vetust, acesta nefiind deloc eficace și nefiind armonizat cu noul context al vieții economice și sociale, având în vedere abordarea holistică a individului și a finanțelor publice și private.

Obiectivele cercetării

Cu o istorie asemănătoare, adoptarea sistemului democratic, aderarea și integrarea în Uniunea Europeană, sistemele naționale de pensii ale țărilor din ECE au suferit numeroase reglementări pentru a putea fi coordonate și armonizate cu celelalte sisteme ale statelor membre, dar mai ales pentru a-și consolida sustenabilitatea. *Scopul cercetării doctorale* constă în studierea implicațiilor financiare a noilor

condiții socio-demografice asupra sistemelor de pensii implementate de țări ale ECE și identificarea unor modalități de consolidare a sustenabilității financiare a sistemelor publice de pensii de tip PAYG, direct influențate de schimbările demografice și efectele globalizării. Considerăm că, sustenabilitatea sistemelor de pensii rămâne printre subiectele de actualitate, ECE fiind încă în proces de adecvare a sistemelor naționale de pensii la realitatea socială, economică și demografică și necesitând în acest proces o abordare multidisciplinară și holistică din punct de vedere socio-economic.

Având în vedere acest scop și complexitatea tematicii abordate, considerăm necesar stabilirea unor obiective operaționale. Astfel, *un prim obiectiv* îl constituie abordarea acestui subiect dintr-o perspectivă istorico-antropologică pentru a avea o imagine clară și comprehensibilă asupra modului de organizare și funcționare a sistemelor contemporane de pensii din țări ale ECE.

Al doilea obiectiv vizează identificarea factorilor care au determinat configurația sistemelor actuale de pensii implementate de țările ale ECE și impactul pe care structura demografică, caracteristicile pieței muncii și status-ul medical al populației îl manifestă asupra acestora.

Cel de-al treilea obiectiv are în vedere studiul efectelor structurii multipilon susținută de BM și ILO asupra dezvoltării sectorului financiar, oferind o perspectivă macroeconomică asupra configurației sistemelor de pensii în țări ale ECE.

Al patrulea obiectiv al cercetării își îndreaptă atenția asupra bugetului sistemelor publice de pensii din țări ale ECE și a factorilor determinanți ai echilibrului bugetar, vizând pe de-o parte formarea

veniturilor bugetare prin fiscalizarea veniturilor salariale și subvențiile primite, iar pe de altă parte, prin nivelul cheltuielilor cu prestațiile sociale.

Ipotezele de cercetare sunt următoarele:

Ipoteza 1.1. Reorganizarea, restructurarea și consolidarea sistemelor publice de pensii și protecție socială în ECE s-a realizat datorită necesității de adaptare la noile condiții economice, juridice, sociale, demografice instituite la nivelul UE.

Având o istorie comună, marcată de experiența unui sistem de conducere de tip paternalist, țările ECE odată cu trecerea la democrație și economia de tip capitalist s-au găsit în fața unor noi condiții socio-economice care au impus necesitatea unor noi reforme în domeniul social. Odată cu aderarea și integrarea în UE, acestea au fost nevoite să transpună directivele și regulamentele comunitare în legislația națională, pentru a asigura convergența și armonizarea cu statele membre în privința respectării libertăților comunitare și a dreptului la protecție socială în interiorul UE.

Ipoteza 1.2. Un nivel de convergență al sistemelor publice de pensii al țărilor din ECE poate conduce la construirea unui mecanism eficient de funcționare prin crearea unui „spațiu optimal al pensiilor” la nivelul întregii regiuni.

Tratatul de funcționare a UE, Carta drepturilor fundamentale și Carta Socială accentuează respectarea dreptului la protecție socială a tuturor cetățenilor UE, indiferent de cetățenie sau rezidență sau domiciliul curent al acestora. Drept urmare, țările ECE trebuie să reglementeze funcționarea sistemelor publice de pensii în context comunitar, facilitând

transferabilitatea și portabilitatea drepturilor la prestațiile sociale la nivelul celorlalte state membre.

Ipoteza 1.3. Consolidarea cadrului protecției sociale și a sistemelor de pensii la nivelul țărilor din ECE se poate realiza doar având la bază structura socială, financiară și economică specifică fiecărei țări.

Cu toate că dreptul la protecție socială a populației este recunoscut universal, fiecare stat în baza suveranității și autonomiei reglementează modul de organizare și funcționare a sistemelor de protecție socială și a sistemelor de pensii în acord cu caracteristicile culturale ale societății, dezvoltarea economică și nivelul social național.

Ipoteza 1.4. Care este impactul caracteristicilor sociale, economice și medicale asupra structurii și organizării sistemelor de pensii din perspectivă managerială?!

Principalele variabile cu care sistemele publice de tip PAYG operează sunt: structura populației, rata natalității, rata angajării, speranța de viață, rata mortalității, rata de dependență a populației vârstnice, rata fiscalizării forței de muncă și presiunea fiscală, conformismul fiscal, adecvarea prestațiilor, echitatea între generații, stabilitatea macroeconomică. Astfel, structura sistemelor de pensii în țările ECE este dependentă de cadrul socio-economic în care acestea funcționează, fiind condiționate de condițiile socio-economice actuale și de dinamica acestora.

Ipoteza 1.5. Pot constitui fondurile private de pensii alternative viabile din punct de vedere economic, financiar și social al reformării sistemelor de pensii sub auspiciile asigurării stabilității macroeconomice în ECE?!

Fondurile private de pensii au drept scop multiplicarea resurselor prin intermediul investițiilor în active financiare, drept urmare randamentul acestora este condiționat de structura investițională și de nivelul de dezvoltare a piețelor financiare, precum și de stabilitatea politicilor macroeconomice.

Ipoteza 1.6. Este sustenabilitatea financiară a sistemelor de pensii în ECE consolidată prin prisma creării unui „spațiu fiscal” la nivelul UE, a creșterii gradului de conformare voluntară a contribuabililor și prin asigurarea unui buget al asigurărilor sociale de stat viabil și sustenabil?!

Sustenabilitatea financiară a sistemelor de pensii este definită de echilibrul dintre veniturile din contribuțiile sociale ale bugetului asigurărilor sociale de stat și cheltuielile cu prestațiile acordate beneficiarilor. Drept urmare, numeroase studii au evidențiat efectul pozitiv al reducerii presiunii fiscale asupra conformismului contribuabililor și consolidării bugetare.

Metodologia de cercetare

Teza de doctorat intitulată „Sustenabilitatea financiară a sistemelor de pensii în state ale Europei Centrale și de Est” este o cercetare bazată pe modalitatea tradițională de investigare a tematicii de cercetare, parcurgându-se următoarele etape:

- stabilirea ariei de cercetare are în vedere problemele actuale întâmpinate de sistemele publice de pensii din Europa, în special de țările ECE;

- tema de cercetare vizează un studiu de caz comparativ privind sistemele de pensii implementate de țările ECE;
- organizarea activității și stabilirea obiectivelor operaționale;
- colectarea, prelucrarea și analiza informațiilor din surse bibliografice multidisciplinare: literatura de specialitate, legislație, studii, cursuri, tratate, rapoarte;
- evaluarea rezultatelor, formularea concluziilor și diseminarea informațiilor.

Principalele *metode de cercetare* utilizate în prezenta teză de doctorat sunt:

- metoda lecturii științifice este utilizată pentru documentarea teoretică și informarea completă asupra temei alese, descrierea fenomenelor demografice, economice, sociologice și politice;
- metoda cauzală permite explicarea motivelor și cauzelor care influențează, conduc și determină anumite efecte, rezultate, situații socio-economice;
- metoda comparativă se utilizează în vederea evidențierii similitudinilor și divergențelor existente între sistemele de pensii, având în vedere următoarele aspecte: comparabilitatea sistemelor de protecție socială similare sau diferite, fundamentarea conexiunilor reale dintre termenii supuși comparației, având în vedere contextul cultural, politic și social, necesitatea analizării atât a sensului inițial al sistemului, cât și a evoluției în timp al acestuia. În cadrul temei abordate, datorită caracterului internațional și multidisciplinar al sistemelor de pensii, vom realiza o analiză comparativă a sistemului de pensii român și a

sistemelor din ECE, cu focalizare asupra sistemului de pensii din România;

- metoda istorică este utilizată pentru cunoașterea fenomenelor, în special datorită necesității analizei temporale a evoluției acestora. Legat de tema abordată, metoda are în vedere abordarea, vechimea, evoluția, configurația și funcțiile principalelor tipologii ale sistemelor de pensii din UE;
- metoda sociologică se utilizează datorită influenței sociologiei asupra modului în care societatea va reacționa și va influența sistemele de pensii. Evoluția societății, având în vedere schimbările tehnologice, economice, culturale, educaționale, comportamentale și cognitive ale oamenilor, constituie un factor de influență a sistemelor de pensii;
- metoda antropologică prezintă o perspectivă socio-culturală asupra factorilor de influență care acționează asupra formării și organizării sistemelor naționale de pensii;
- metoda studiului de caz, prin care se dorește focalizarea cercetării asupra sistemului de protecție socială din România și din alte țări ECE, precum și prezentarea tuturor particularităților acestora;
- metoda deductivă a cunoașterii folosită, îndeosebi, pentru aplicarea logicii formale privind fundamentarea fenomenelor socio-economice care influențează structura sistemelor de pensii;
- metoda analizei critice identifică atât părțile pozitive, cât și deficiențele și problemele cu care se confruntă sistemele de pensii din ECE;
- metoda cantitativă focalizează cercetarea științifică asupra sistematizării informațiilor bibliografice și legislative, precum și

evidența unor decizii de practică macroeconomică și la nivel de comunitate privind sistemele de pensii;

- metoda statistică este utilizată pentru centralizarea datelor referitoare la structura demografică și a indicatorilor specifici sistemelor de pensii;
- metoda grafică evidențiază de o manieră sintetică principalele aspecte cantitative privind sistemele de pensii: numărul mediu al populației, rata natalității, rata activității, nivelul mediu al veniturilor și rata fiscalizării acestora, speranța de viață, numărul pensionarilor, vârstele de pensionare, cuantumul pensiilor, rata de înlocuire a veniturilor, etc.
- metoda econometrică, prin intermediul căreia se vor stabili unele corelații existente între indicatori ai structurii socio-economice și indicatori specifici sistemelor de pensii.

Modalitatea de prelucrare a datelor

Linia de start în cercetare este colectarea, prelucrarea și analiza informațiilor din surse bibliografice multidisciplinare: literatura de specialitate, legislație, studii, cursuri, tratate, rapoarte privind sistemele de protecție socială și sistemele de pensii, precum și a datelor social-economice și demografice care sintetizează evoluțiile principalelor aspecte cantitative ale sistemelor de pensii.

În principal, *instrumentele de prelucrare a datelor* utilizate pe parcursul cercetării științifice sunt:

- fișa de lectură pentru sintetizarea informațiilor relevante din literatura de specialitate și legislația specifică temei de cercetare;

- foi de calcul tabelar pentru centralizarea și sistematizarea datelor referitoare la indicatorii demografici, economici, sociali și indicatorilor specifici sistemelor de pensii, și care vor fi utilizate pentru modelarea econometrică;
- tabele, figuri și diagrame care prezintă într-o formă compactă și sintetică informații cu privire la structura demografică, indicatorii socio-economici și ai sistemelor de pensii, precum și datele statistice utilizate.

Prelucrarea bibliografică se realizează utilizând Fișe de lectură, în cadrul cărora se prezintă ideile esențiale din bibliografia consultată, reprezentativă pentru tema de cercetare, în funcție de subiectul abordat, cuvinte cheie, autori, anul publicării, principalele rezultate obținute și concluziile cercetării.

Datele cantitative sunt date secundare care se găsesc în bazele de date publicate de instituții importante la nivel național și internațional: Eurostat, BM, Banca Central Europeană (BCE), Autoritatea de Supraveghere Financiară (ASF), Institutul Național de Statistică, precum și în rapoarte ale diferitelor organisme internaționale: Comisia Europeană, OECD, BM, Fondul Monetar Internațional (FMI). Prelucrarea acestora se realizează utilizând soft-uri econometrice recunoscute și utilizate în domeniul finanțelor, respectiv Eviews.

Principala formă de analiză a datelor cantitative utilizează metode econometrice, respectiv:

- analiza de regresie, prin care se analizează raportul de dependență dintre mai multe variabile;

- analiza covarianței, prin care se dorește analiza efectelor variabilelor independente măsurate mixt asupra variabilei dependente.

În cazul prezentei cercetări științifice datele utilizate privesc situația demografică a populației (populația totală, natalitatea, mortalitatea, speranța de viață), mișcarea migratorie a populației (numărul emigranților și a imigranților), statistica forței de muncă (populația activă, populația ocupată, nivelul șomajului, numărul salariaților, nivelul salariilor, durata medie de activitate profesională), date privind Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat (nivelul veniturilor totale, veniturile din contribuții, nivelul cheltuielilor totale, cheltuielile cu pensiile), sectorul protecției sociale (numărul pensionarilor, nivelul contribuțiilor sociale, nivelul pensiilor, cuantumul beneficiilor) și nu în ultimul rând date privind nivelul de trai (pragul sărăciei, rata sărăciei, starea de sănătate).

Justificarea tematicii abordate

Tematica abordată are tratează problematica sustenabilității sistemelor publice de pensii de tip PAYG în cinci țări ale ECE, și anume: Republica Cehă, Ungaria, Polonia, Slovacia și România. Prezenta lucrare de doctorat este o cercetare complexă, care surprinde aspecte dezbătute intens în literatura economică internă și internațională, precum și în studii demografice, sociale și juridice.

În cadrul prezentei teze de doctorat, tematica abordată evidențiază fațete multiple și aspecte divergente precum: economie socială *versus* economie capitalistă, globalizare *versus* glocalizare, îmbătrânirea

populației *versus* natalitate și fertilitate, emigrație *versus* imigrație, pensionare anticipată *versus* prelungirea activității profesionale, criterii restrictive de eligibilitate *versus* dreptul al protecție financiară a populației vârstnice, sustenabilitatea sistemelor publice de pensii *versus* adecvarea beneficiilor furnizate, sisteme publice de pensii *versus* fonduri de pensii private, fiscalizarea veniturilor salariale *versus* subvenționarea bugetelor asigurărilor sociale de stat.

Așadar, tematica abordată comportă aspecte multi, inter și transdisciplinare, iar datorită complexității tematicii este necesară o abordare multisectorială care să reunească: sistemul de asigurări și cel medical, sistemul fiscal, sectorul financiar, sistemul educațional și sectorul forței de muncă, întrucât discuția este centrată pe un număr mare de persoane, se antrenează un volum mare de resurse iar miza o reprezintă bunăstarea și securitatea financiară a cetățenilor.

Teza de doctorat „Sustenabilitatea financiară a sistemelor de pensii în state ale Europei Centrale și de Est” este o cercetare complexă asupra structurii sistemelor de pensii și a principalilor factori de influență a sustenabilității financiare privind sistemele publice de pensii de tip PAYG implementate în țări ale ECE.

Tematica abordată, în actualul context demografic, a trezit neliniști, îngrijorări și dezbateri puternice în mediul public, politic și academic. Problema sustenabilității sistemelor publice de pensii a devenit centrul de interes, atât al organismelor internaționale și guvernamentale, cât și a unui număr considerabil de specialiști din domeniul finanțelor publice, protecției sociale, macroeconomiei și a domeniului juridic, precum și a cercetărilor empirice realizate în mediul academic,

confirmând caracterul complex și multi, inter și trans-disciplinar al tematicii abordate.

Importanța problematicii tratate

Importanța tematicii abordate rezidă în faptul că decalajul dintre numărul contribuabililor și numărul beneficiarilor conduce spre creșterea cheltuielilor publice și creșterea presiunii bugetare. Conform datelor Eurostat, se estimează o creștere a ponderii cheltuielilor cu pensiile în PIB până în anul 2060, iar pe fondul crizei economice din 2007 care a antrenat deficit bugetar și împrumuturi externe, se accentuează problema solvabilității întregului sistemului financiar.

Majorarea vârstei legale de pensionare și a stagiului de cotizare, ca măsuri de atragere a veniturilor și reducere a cheltuielilor bugetului asigurărilor sociale par a fi soluții ideale, dar trebuie luat în considerare faptul că speranța de viață este influențată de statutul socio-economic, financiar și ocupațional al individului, iar persoanele care au un statut financiar modest, precum și angajații în domenii de activitate care prezintă riscuri crescute de accidente și condiții de muncă mai periculoase și mai solicitante pot avea speranța de viață semnificativ redusă. În plus, nu toate persoanele își doresc să muncească la vârste înaintate sau întâmpină reticență din partea angajatorilor și accesibilitate redusă pe piața muncii.

Structura multipilon a sistemelor de pensii și-a propus exportul presiunii bugetare din sistemul public de pensii, dar în același timp și asigurarea unei rate de înlocuire a veniturilor adecvată și menținerea nivelului de trai. Cu toate acestea, în cazul sistemelor de pensii conectate

cu piața de capital prin fonduri de pensii investite în active financiare, valoarea pensiei este relaționată cu randamentul investiției. Încetinirea ritmului de creștere economică, portofoliile cu risc redus și randament moderat generează un profit redus, concretizat în insuficiența resurselor financiare necesare. Educația financiară, planificarea financiară și adoptarea unor măsuri de economisire privată constituie posibile soluții pentru completarea pensiei publice și obținerea resurselor necesare.

Un alt aspect relevant care susține *importanța tematicii abordate* are în vedere prestațiile sistemelor publice de pensii îl reprezintă adecvarea veniturilor furnizate. La nivelul UE, rata medie a sărăciei estimată în cazul populației cu vârsta de peste 65 de ani, înainte de realizarea redistribuirilor sociale, inclusiv a pensiilor este de peste 87%. Acest procent este redus până la 19,2% după realizarea redistribuirilor prin sistemul de pensii, ceea ce relevă dependența persoanelor vârstnice față de sistemul de pensii ca principală sursă de venit, situație care sugerează necesitatea adecvării veniturilor pensionarilor. În acest sens, trebuie avut în vedere protecția angajaților cu venituri mici și perioade reduse de contribuții.

În contextul intensificării mișcării populației și a migrației, un aspect care trebuie luat în calcul este situația persoanelor care lucrează în cadrul mai multor țări și acumulează drepturi la prestații sociale sub formă de pensii în cadrul tuturor acestor țări. În astfel de cazuri, se pune problema transferabilității acestor drepturi și a modului de achitare a prestațiilor.

Capitolul 1 Generalități privind sistemele de pensii

În cadrul acestui capitol, se oferă o perspectivă socio-istorică asupra cadrului în care au apărut și s-au dezvoltat sistemele contemporane de pensii din țările ECE. Prima parte a capitolului identifică principalele tipologii ale sistemelor de protecție socială și principiile care le guvernează. În partea a doua, se are în vedere delimitarea cadrului legislativ care reglementează securitatea socială și protecția a persoanelor vârstnice la nivel național, comunitar și internațional, precum și armonizarea legislativă. Ultima parte a capitolului evidențiază modul de organizare și funcționare a sistemelor contemporane de pensii din țări ale ECE, îndreptându-ne îndeosebi atenția asupra României.

Capitolul 2 Abordări socio – economice și medicale ale sistemelor de pensii

Capitolul prezintă cadrul istorico-antropologic și definește factorii socio-culturali și politici care au determinat configurația sistemelor de protecție socială, precum și impactul acestora asupra mecanismelor contemporane de pensii implementate de cele cinci țări ale ECE incluse în cercetare. A doua parte a capitolului evidențiază influența tranziției demografice, respectiv impactul procesului de îmbătrânire a populației și a migrației asupra pieței muncii și sistemelor publice de pensii. În finalul capitolului s-a realizat un studiu empiric privind impactul caracteristicilor socio-economice și medicale asupra sistemelor

publice de pensii implementate de țări ale ECE prin reliefaarea corelațiilor existente între cheltuielile publice cu protecția socială a populației și cei mai relevanți indicatori demografici și indicatori caracteristici pieței muncii și status-ului medical al populației.

Capitolul 3 Dimensiunea macroeconomică a sistemelor de pensii

În acest capitol se oferă o perspectivă socio-economică sistemelor de pensii, având în vedere recomandarea organismelor internaționale de diversificare a surselor financiare a populației vârstnice, pe de-o parte prin aderarea la fonduri private de pensii, iar pe de altă parte prin economisire personală utilizând diferite instrumente oferite de piața bancară și de capital. De asemenea, capitolul accentuează rolul politicii sociale în cadrul societății și în cadrul politicilor macroeconomice pentru menținerea stabilității socio-economice și favorizarea creșterii economice sustenabile. Finalul capitolului prezintă studiul econometric al efectelor macroeconomice ale sistemelor de pensii, prin prisma existenței unor strânse corelații între indicatorii specifici stabilității macroeconomice, dezvoltarea sectorului financiar și structura sistemelor naționale de pensii din țările ECE.

Capitolul 4 Sustenabilitatea financiară a sistemelor publice de pensii

Capitolul prezintă procesul bugetar al sistemelor publice de pensii din țările ECE, având în vedere politica fiscală națională și cadrul fiscal comunitar și aspecte ale dreptului fiscal internațional, precum și conformismul fiscal al contribuabililor. De asemenea, sunt expuse aspecte specifice privind structura cheltuielilor bugetare cu prestațiile sociale și situația echilibrului bugetar. În finalul capitolului a fost realizat studiul econometric privind sustenabilitatea financiară a sistemelor publice de pensii în țările ECE, prin stabilirea unor corelații între nivelul veniturilor și cheltuielilor bugetare pe de o parte și indicatorii socio-economici specifici sistemelor de pensii, pe de altă parte.

REZULTATELE CERCETĂRII

Teza de doctorat se finalizează prin asigurarea unui cadru economic, financiar, social, econometric privind conferirea unui *ghid de bune practici* în domeniul protecției sociale și a sistemelor de pensii, oferind soluții viabile pentru mediul de afaceri, guvernanți și autorități centrale și locale. De asemenea, prin intermediul tezei s-a dorit fundamentarea sistemelor de pensii prin definirea și consolidarea unor puncte de vedere proprii referitoare la modul de organizare și funcționare a sistemelor de pensii din țările ECE, precum și asupra principalilor factori de influență și determinare a sustenabilității financiare a acestora.

Rezultatele obținute în urma modelării econometrice constituie baza unor recomandări de politici macroeconomice privind consolidarea sustenabilității sistemelor publice de pensii într-un cadru care favorizează creșterea economică durabilă a întregii economii și pot reprezenta un punct de plecare pentru viitoarele reforme aduse de țările ECE, și mai ales de România în materie de politică socială.

Reorganizarea, restructurarea și consolidarea sistemelor publice de pensii și protecție socială în ECE

Rațiunea care a stat la baza formării și implementării sistemelor de protecție socială îl constituie dreptul populației la protecție socială, în contextul inegalității veniturilor, aspect care crește riscul sărăciei și deprivării materiale. Sistemele de pensii, parte a sistemului de protecție socială instituite la nivel național, au rolul de a asigura protecția financiară a persoanelor aflate în imposibilitatea de a obține venituri

datorită vârstei înaintate, accidentelor, patologiilor sau dizabilităților. Indiferent de forma de organizare, modul de funcționare, structură și principiile pe care se fundamentează, sistemele de pensii au rolul de a realiza distribuiri financiare prin intermediul cărora să se reducă riscul sărăciei și să se asigure un trai decent și demn la bătrânețe.

Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia și România au „experimentat” conducerea de tip centralizat și au structuri descendente ale sistemelor socialiste de tip paternalist, dar în ultimele decenii au adoptat numeroase reglementări privind reformarea sistemelor naționale de protecție socială și a sistemelor publice de pensii. Reformele au apărut pe un fond socio-economic similar în toate cele cinci țări ale ECE, caracterizat de declinul populației, reducerea ratei angajării, majorarea numărului de beneficiari ai sistemului de pensii, creșterea speranței de viață și concomitent a perioadei pentru care se acordă prestațiile, precum și lipsa echității și egalității privind accesarea prestațiilor.

Reformele adoptate de cele cinci țări ECE au avut în vedere menținerea sustenabilității financiare a sistemelor publice de pensii și adecvarea prestațiilor. În acest sens, au fost redefinite criteriile de eligibilitate pentru accesarea prestațiilor, iar prin reforme parametrice au fost modificate cotele contribuțiilor sociale obligatorii, a fost majorat stagiul minim de cotizare și vârsta standard de pensionare, au fost stabilite penalizări pentru pensionarea anticipată și beneficii pentru continuarea activității după împlinirea vârstei de pensionare, a fost redefinit modul de determinare a cuantumului prestațiilor, precum și modul de actualizare și indexare a beneficiilor.

Eforturile realizate pentru oferirea unor prestații adecvate prin sistemele publice de pensii în cele cinci țări ECE sunt reflectate de

majorarea ratelor de înlocuire a veniturilor prin pensii, reducerea ratei sărăciei și a neajunsurilor materiale, precum și prin menținerea nivelului consumului și îmbunătățirea status-ului medical al populației cu vârsta de peste 65 de ani. Pe de altă parte, aceste rezultate sunt susținute prin creșterea cheltuielilor cu prestațiile sub formă de pensii.

Modificarea cea mai pregnantă adusă sistemelor de pensii din țările ECE a fost adoptarea structurii multipilon propusă de BM, bazată pe trei piloni. Cu toate acestea, implementarea fondurilor de pensii private obligatorii nu a avut efectul scontat. Subdezvoltarea piețelor financiare, ratele negative ale rentabilității acestora, majorarea presiunii contribuțiilor sociale și creșterea cheltuielilor sistemelor publice de pensii au diminuat încrederea populației și au minimizat atractivitatea fondurilor de pensii private din ECE. Drept urmare, restructurarea sistemelor naționale de pensii pe o structură formată din trei piloni este păstrată în prezent doar în România și Slovacia, dar și în aceste țări contributivitatea este mai redusă decât nivelul stabilit inițial. Pe de altă parte, Ungaria și Polonia au decis naționalizarea fondurilor de pensii private obligatorii, iar în Republica Cehă acest pilon nu a fost încă implementat.

Astfel, sistemul public de pensii rămâne în țările ECE principala formă de protecție financiară a populației care se află în imposibilitatea de a realiza veniturile necesare traiului zilnic. Dar, sistemele de pensii de tip contributiv implementate în ECE presupun existența unor criterii de eligibilitate, care impun atingerea stagiului minim de cotizare și împlinirea vârstei standard de pensionare și astfel limitează accesibilitatea beneficiilor financiare de către toți cetățenii. Situația este similară și în cazul fondurilor de pensii administrate privat, dar adițional apare și riscul investițional. Mai mult, legătura directă cu structura

populației și contributivitatea forței de muncă reprezentată, în contextul demografic actual, mai ales pentru România, unde emigrația este extensivă, o amenințare la adresa sustenabilității financiare a sistemelor publice de pensii.

Convergența sistemelor de pensii a țărilor din ECE

La nivel mondial, există multiple tipologii de sisteme de pensii, bazate pe diverse principii de funcționare. Analiza tipologiilor și a modului de organizare și funcționare a sistemelor de pensii ale statelor membre UE reflectă existența diversității acestora din punct de vedere al structurii și al principiilor de funcționare. În Europa de nord – vest sistemele de pensii sunt de tip liberal, bazate în principal pe structuri private, în schimb, partea central – estică a continentului este mai conservatoare, sistemul public de pensii fiind pilonul principal de protecție a persoanelor vârstnice.

Suveranitatea națională presupune libertatea unui stat de a implementa propriul sistem de protecție socială, de a stabili principiile de funcționare, de a defini componența acestuia, de a identifica beneficiarii și de a impune criteriile de eligibilitate pentru accesarea beneficiilor, de a preciza prestațiile acordate și de a decide forma de acordare a acestora.

Globalizarea și libera circulație a persoanelor favorizează fenomenul migrației, astfel că principiul teritorialității în domeniul securității sociale să fie inadecvat pentru persoanele aflate în proces de migrație, iar dreptul la protecție socială al acestora să fie constrâns și accesarea beneficiilor limitată. În cazul persoanelor nerezidente, statul gazdă nu are obligația de asigurare a protecției sociale, astfel că apar

încălcări a drepturilor omului, precum și contradicții între prevederile legislațiilor naționale privind jurisdicția asupra drepturilor de a colecta contribuții sociale și obligațiile de a redistribui venituri beneficiarilor.

Pe lângă libera circulație a persoanelor, printre principiile fundamentale ale UE se numără și egalitatea și nediscriminarea persoanelor pe baza rezidenței. Astfel, Tratatul de funcționare a UE, Carta drepturilor fundamentale și Carta Socială statuează protecția persoanelor și protejarea drepturilor acestora în cadrul tuturor statelor membre, dar responsabilitatea organizării și implementării sistemelor de protecție socială aparține fiecărui stat, rolul UE fiind de a promova politici care să favorizeze convergența, armonizarea și coeziunea statelor membre.

Din punct de vedere legislativ, cadrul juridic al dreptului la protecție socială este coordonat cu dreptul la libera circulație. Statele membre al UE au sisteme de pensii naționale prin care asigură protecția persoanelor vârstnice, dar reglementările europene cu privire la coordonarea sistemelor de pensii și transferul prestațiilor sunt aplicate unanim. Drept urmare, barierele din punct de vedere al dreptului la protecție socială a populației aflate în proces de migrație s-au diminuat considerabil în ultimii ani. Cu toate acestea, informarea deficitară și procedurile care presupun un timp destul de îndelungat de procesare a datelor și a schimbului de informații încă reprezintă provocări pentru crearea unui „spațiu optimal al pensiilor” la nivelul întregii comunități europene.

La nivel internațional, acordurile internaționale privind securitatea socială sunt bazate pe principiul reciprocității și egalității tratamentului aplicat persoanelor rezidente ale celui alt stat semnatar, pe

teritoriul național al statelor contractante. Acest lucru presupune o aplicare unitară în ceea ce privește drepturile de asigurări sociale, menținerea drepturilor dobândite și garantarea exportului prestațiilor în străinătate. Coordonarea sistemelor de protecție socială, cooperarea și schimbul de informații la nivel internațional își sporesc utilitatea și rolul în asigurarea protecției sociale a persoanelor aflate în proces de migrație, având efecte pozitive asupra cooperării internaționale și coeziunii macroregionale.

***Impactul caracteristicilor sociale, economice și
medicale asupra structurii și organizării sistemelor publice
de pensii***

Structura sistemelor de pensii este dependentă de cadrul socio-economic în care acestea funcționează, fiind condiționate de condițiile socio-economice actuale și de dinamica acestora. În țările ECE, sistemele publice de pensii sunt de tip PAYG, finanțarea acestora realizându-se prin prelevări pecuniare obligatorii, sub formă de contribuții sociale aplicate asupra venitului brut, suportate de către persoanele angajate pe piața forței de muncă. Specific sistemelor de pensii de tip PAYG este redistribuirea între generații, care presupune că resursele obținute din contribuții sociale și alte plăți fiscale direcționate către bugetul asigurărilor sociale, să fie utilizate pentru plata pensiilor curente, statul garantând oferirea de beneficii persoanelor contribuabile odată cu îndeplinirea criteriilor de eligibilitate referitoare, în principal, la stagiul minim de cotizare și vârsta standard de pensionare.

Legătura directă dintre structura populației și sistemele publice de pensii din țările ECE reprezintă, mai ales pentru România o amenințare în contextul reducerii natalității, migrației extensive a forței de muncă și majorării speranței de viață, în condițiile în care succesul sistemelor de pensii de tip PAYG este condiționat de menținerea echilibrului între cheltuielile generate de prestațiile actuale și veniturile obținute din contribuțiile sociale plătite de populația angajată.

Studiile empirice realizate confirmă existența corelațiilor între cheltuielile realizate pentru protecția socială a populației și dezvoltarea economică a țării, activitatea pe piața muncii și durata de activitate profesională, numărul și modificarea populației, precum și rata de dependență a populației vârstnice în cele cinci țări ECE.

Rezultatele empirice reflectă faptul că consolidarea sustenabilității financiare a sistemelor publice de pensii din țările ECE necesită un nivel crescut al ratei activității și al ratei angajării pe piața muncii. Chiar dacă rezultatele empirice reflectă reducerea cheltuielilor cu protecția socială, pe termen lung, odată cu creșterea șomajului, acest aspect nu aduce beneficii economice și nu este sustenabil. De asemenea, consolidarea sustenabilității financiare a sistemelor de protecție socială este posibilă prin creșterea numărului mediu al populației, reducerea emigrației și majorarea duratei de activitate profesională, precum și prin majorarea ratei natalității și asigurarea unui spor natural pozitiv.

Având în vedere aceste aspecte, considerăm absolut necesar ca reformele sistemelor de protecție socială să fie corelate cu cadrul național general și să ia în considerare factorii determinanți din mediul economic, social și medical, precum și influența acestora asupra parametrilor sistemelor de pensii.

Impactul redistribuirilor financiare prin sistemele publice de pensii asupra stabilității macroeconomice a țărilor ECE

La nivel macroeconomic, sistemele de pensii își îndeplinesc scopul, doar dacă reușesc să furnizeze un flux financiar adecvat prin care să asigure un nivel de trai decent în rândul populației.

Bunăstarea populației este asociată cu venitul deținut și capacitatea de satisfacere a nevoilor, fiind direct influențată de dezvoltarea economică a unei țări. Transferurile sociale realizate prin intermediul sistemelor de pensii au un impact direct în diminuarea ratei riscului sărăciei și a excluziunii sociale a populației întrucât în cazul populației cu vârsta de peste 65 de ani, se remarcă faptul că veniturile din pensii reprezintă, practic, singurele venituri de care această categorie a populației dispune.

Sistemele de pensii din țările ECE incluse în cercetare, reușesc să furnizeze venituri adecvate beneficiarilor și să îndeplinească rolul de reducere a riscului sărăciei și de asigurare a unui trai decent, însă inegalitatea veniturilor existentă mai ales în România poate reprezenta o amenințare pentru beneficiarii ai căror venituri sunt încadrate în cuartila 1, în cazul în care, beneficiile furnizate vor avea un ritm de creștere mai lent decât veniturile din cuartila 5.

Având în vedere aceste aspecte, studiul empiric a stabilit existența corelațiilor între veniturile populației și nivelul inflației, neajunsurile materiale severe și riscul sărăciei. Rezultatele obținute susțin necesitatea ajustării prestațiilor oferite de sistemele de pensii din țările ECE cu nivelul inflației și rata riscului sărăciei și neajunsurilor materiale

pentru a-și îndeplini scopul. Totodată, trebuie asigurat un flux financiar adecvat populației active, astfel încât să se favorizeze economisirea personală și contributivitatea la fondurile de pensii.

***Importanța fondurilor private de pensii și economisirea
personală sub auspiciile reformării
sistemelor de pensii în ECE***

Restructurarea sistemelor naționale de pensii în țările ECE s-a realizat urmând recomandarea organismelor internaționale de diversificare a resurselor financiare, pe de-o parte prin aderarea la fonduri private de pensii, iar pe de altă parte prin creșterea gradului de economisire personală.

Responsabilizarea populației pentru asigurarea veniturilor necesare după retragerea din activitate reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea piețelor financiare, dar lipsa educației financiare și cunoașterea deficitară a conceptelor financiare prezintă un risc major ca investițiile realizate să nu producă randamentul așteptat. Din această perspectivă, sistemele publice de pensii elimină acest risc, dar în schimb prezintă riscul demografic și al redistribuirii dintre generații.

Schemele de pensii suplimentare, respectiv fondurile de pensii private obligatorii, fondurile de pensii ocupaționale și fondurile de pensii facultative, s-au dezvoltat drept o formă complementară a sistemului public de pensii, având rolul principal de a spori veniturile beneficiarilor și de a menține nivelul de trai și consumul în perioada pensionării, prin intermediul investițiilor în active financiare. Drept urmare randamentul acestora este condiționat de structura investițională și de nivelul de

dezvoltare a piețelor financiare, precum și de stabilitatea politicilor macroeconomice. Astfel, odată cu majorarea cheltuielilor sistemului public, creșterea presiunii contribuțiilor sociale și ratele negative ale rentabilității, atractivitatea fondurilor de pensii private în țările ECE s-a diminuat.

Din perspectiva economisirii personale pentru perioada pensionării, studiul empiric evidențiază existența corelațiilor între rata dobânzii la depozitele bancare și venitul net mediu egalizat, nivelul inflației, ponderea populației având neajunsuri materiale severe și structura investițională a fondurilor de pensii private din țările ECE.

Rezultatele empirice reflectă faptul că odată cu majorarea veniturilor populației se va majora și competitivitatea instrumentelor de economisire. Creșterea responsabilității populației în asigurarea resurselor necesare la bătrânețe reprezintă o oportunitate pentru dezvoltarea pieței de capital și stimularea competitivității în sectorul financiar-bancar, precum și pentru reducerea riscului sărăciei populației vârstnice din țările ECE.

Sustenabilitatea financiară a sistemelor publice de pensii în ECE

Sistemele publice de pensii implementate de țările ECE funcționează pe baza principiului contributivității și solidarității, astfel că finanțarea acestora se realizează pe baza contribuțiilor sociale obligatorii plătite de angajați și angajatori.

Sustenabilitatea bugetelor sistemelor publice de pensii din țările ECE este condiționată de menținerea echilibrului între veniturile obținute

din contribuțiile sociale și cheltuielile cu prestațiile acordate beneficiarilor.

Studiul empiric privind sustenabilitatea sistemelor publice de pensii din perspectiva veniturilor bugetare confirmă existența unor corelații între veniturile BASS și speranța de viață cu sănătate a populației, venitul minim și mediu anual, precum și nivelul contribuțiilor sociale. Rezultatele obținute evidențiază faptul că sustenabilitatea sistemelor publice de pensii poate fi consolidată în țările ECE prin creșterea veniturilor, respectiv a bazei de impunere a contribuabililor, odată cu majorarea speranței de viață a populației și menținerea unei stări de sănătate bună.

Prin intermediul studiului empiric privind sustenabilitatea sistemelor publice de pensii, din perspectiva cheltuielilor bugetare, a fost subliniat faptul că cheltuielile cu pensiile sunt determinate de valoarea anterioară a acestora, de nivelul deficitului bugetar și al datoriei publice, de speranța de viață la vârsta de 65 de ani și de numărul de beneficiari. Rezultatele obținute susțin consolidarea sustenabilității financiare a sistemelor de pensii din țările ECE prin reducerea cheltuielilor BASS curente, a deficitului bugetar și a speranței de viață a populației după vârsta de 65 de ani, respectiv a perioadei pentru care prestațiile sunt acordate.

Rezultatele empirice au evidențiat, pe de-o parte, importanța calității factorului uman și a dezvoltării pieței muncii și mediului de afaceri, astfel încât să asigure creșterea economică națională sustenabilă, iar pe de altă parte, relația divergentă dintre adecvarea prestațiilor sistemelor publice de pensii și păstrarea nivelului cheltuielilor în limitele resurselor deținute.

Contribuții importante aduse tematicii de cercetare

Apreciem că rezultatele obținute în urma cercetării realizate prin teza de doctorat, au adus unele contribuții tematicii abordate, astfel:

- sintetizarea literaturii de specialitate, a studiilor empirice și a rapoartelor organismelor internaționale cu privire la sustenabilitatea sistemelor de pensii;
- identificarea principalelor tipologii ale sistemelor de protecție socială și prezentarea principiilor care le guvernează;
- determinarea cadrului economic și legislativ de funcționare a sistemelor de pensii;
- oferirea unei perspective istorice asupra cadrului de implementare și dezvoltare a sistemelor de protecție socială și sistemele de pensii din ECE;
- reliefaarea influențelor culturale și a „moștenirii socialiste” asupra configurației actuale a sistemelor de pensii implementate de țările ECE;
- prezentarea și compararea reformelor aduse sistemelor naționale de pensii de țările ECE;
- identificarea prestațiilor furnizate de sistemele de pensii din țări ale ECE și precizarea criteriilor de eligibilitate;
- evidențierea cadrului legislativ comunitar al protecției sociale și influența asupra legislației sociale a țărilor ECE;
- sintetizarea principalelor concepte privind sustenabilitatea sistemelor publice de pensii de tip PAYG din țări ECE;

- extinderea sferei de abordare a factorilor de influență a sustenabilității sistemelor de pensii din ECE;
- stabilirea unor ecuații de regresie care să evidențieze corelațiile dintre diferite variabile macroeconomice și indicatori specifici sistemelor de pensii;
- evidențierea necesității unei abordări holistice în vederea reformării sistemelor de pensii din ECE și menținerii sustenabilității acestora;
- oferirea unor recomandări privind consolidarea sustenabilității sistemelor de pensii din țările ECE, susținute de rezultatele empirice ale studiilor econometrice.

Direcții de cercetare viitoare

Fără a considera că prezenta teză de doctorat este o cercetare exhaustivă care surprinde toate aspectele tematicii abordate, apreciem că rezultatele obținute permit dezvoltări ulterioare și noi direcții de cercetare, respectiv:

- extinderea panelului de țări și compararea rezultatelor studiilor empirice cu țările ECE;
- introducerea unor noi variabile în modelările econometrice ale sustenabilității sistemelor de pensii;
- politica socială în creșterea economică și menținerea stabilității macroeconomice;
- rolul fondurilor private de pensii în dezvoltarea pieței de capital;

- optimizarea politicii investiționale pentru rentabilizarea fondurilor private de pensii;
- evaziunea fiscală în materie de contribuții sociale și impactul bugetar;
- analiza implicațiilor poluării mediului și a modificărilor climatice asupra deciziei de pensionare;
- impactul convențiilor bilaterale de securitate socială în cadrul transferabilității drepturilor sociale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Cărți de specialitate, studii și rapoarte:

1. Allott, A., Atomi, C., Ernest, P., Golembiecka, B., Krzykowski, M., Mazerant, A., Ofutin, O. (2010), Private Pension Systems in Central and Eastern Europe, Milliman Research Report.
2. Castles, F. C., Leibfried, S., Lewis, J. C., Pierson, C. (Ed.), (2010,) The Oxford Handbook of the Welfare State, Oxford: Oxford University Press.
3. De Wispelaere, F., De Smedt, L., Pacolet, J. (2020), Coordination of social security systems at a glance 2019 Statistical Report, European Commission Directorate-General for Employment Social Affairs and Inclusion Directorate D Labour Mobility, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. Eatock D., (2015), European Union pension systems Adequate and sustainable?, European Parliamentary Research Service.
5. European Commission - Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Social Protection Committee, (2018), The 2018 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU, Volume I, European Union, Brussels.
6. Hirose, K. (2011), Pension Reform in Central and Eastern Europe in times of crisis, austerity and beyond, International Labour Organization, Decent Work Technical Support Team for Central and Eastern Europe, Budapest.

7. Holzmann, R., Hinz, R.P., Dorfman, M. (2008), Pension Systems and Reform Conceptual Framework, SP Discussion Paper, no. 0824, Social Protection & Labor, World Bank.
8. Hudea, O.S., (2017) Asigurări și reasigurări. Elemente teoretice și aplicative. Ediție revizuită și adăugită, Editura Universul Juridic, București.
9. Inglot, T. (2008), Welfare states in East Central Europe, 1919-2004, Cambridge University Press, Cambridge.
10. Iparraguirre, J., L., (2020), Economics and Ageing - Volume III: Long-term Care and Finance, Palgrave Macmillan, Londra.
11. Kaufmann, F.X. (2012), European Foundations of the Welfare State, Berghahn Books, New York.
12. Mojan, B., (2011), Development, poverty of culture, and social policy, Palgrave Macmillan, New York.
13. OECD, (2019), Pensions at a Glance, OECD Publishing.
14. Social Security Administration (2018), Social Security Programs Throughout the World: Europe 2018, SSA Publication No. 13-11801.
15. van Oorschot, W., Opielka, M., Pfau-Effinger, B. (Ed.), (2008), Culture and Welfare Values and Social Policy in Comparative Perspective, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.

Articole:

1. Balteș N., Jimon Ș., (2018), Considerations regarding the pension systems in countries of Central and Eastern Europe, "Ovidius" University Annals - Economic Sciences Series, vol. XVIII, nr. 2, pp. 94-99.

2. Balteş N., Jimon Ş., (2018), Pension system in reducing poverty risk in Romania, *Revista Economică*, vol. 70, nr.3, pp. 8-21.
3. Balteş N., Jimon Ş., (2019), Social Inequalities and the Reform of Romanian Public Pension System by Law no. 127/2019, "Ovidius" University Annals - Economic Sciences Series, vol. XIX, nr. 2, pp. 219-226.
4. Balteş, N., Dumiter, F., David, D., Jimon, Ş., (2018), Trends regarding the evolution of the Romanian pension system, *Studia Universitatis "Vasile Goldis" Economics Series*, vol. 28 (1), pp. 1-16.
5. Balteş, N., Jimon, Ş.A., (2019), The Effectiveness of Pension Systems in Some Countries of Central and Eastern Europe, *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, vol. XIX, nr. 1, pp. 555-561.
6. Balteş, N., Jimon, Ş.A., (2020), Study regarding the Effects of Demographic Transition on Labor Market and Public Pension System in Central and Eastern Europe, *Studies in Business and Economics*, vol. 15 (1), pp. 158-170.
7. Been, J., Caminada, K., Goudswaard, K., van Vliet. O., (2017), Public/Private Pension Mix, Income Inequality and Poverty among the Elderly in Europe: An Empirical Analysis Using New and Revised OECD Data, *Social Policy & Administration*, vol. 51, no. 7, pp. 1079–1100.
8. Beetsma, R., Oksanen, H., (2008), Pensions under Ageing Populations and the EU Stability and Growth Pact, *CESifo Economic Studies*, vol. 54(4), pp. 563–592.

9. Bonenkamp, J., Meijdam, L., Ponds, E., Westerhout, E., (2017), Aging-driven pension reform, *Journal of Population Economics*, vol. 30, pp. 953–976.
10. Carp, A., (2018), Scenarii privind evoluția sistemului de pensii private din România, *Romanian Statistical Review - Supplement nr. 4*, pp. 186-195.
11. Cipriani, G.P., (2018), Aging, Retirement, and Pay-As-You-Go Pensions, *Macroeconomic Dynamics*, vol. 22, pp. 1173–1183.
12. Cristescu, A., (2019), The Impact of the Aging Population on the Sustainability of Public Finances, *Romanian Journal of Regional Science*, vol. 13, nr. 2, pp. 52-67.
13. Croitoru E., (2015), Pension system reform in Romania: a dynamic analysis of the demographic influence, *7th International Conference on Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration, GEBA, Procedia Economics and Finance*, no. 20, pp. 140 – 146.
14. Di Liddo, G., (2018), Immigration and PAYG pension systems in the presence of increasing life expectancy, *Economics Letters*, vol. 162, pp. 56–61.
15. Dodlova M., Giolbas A., Lay J. (2017), Social transfers and conditionalities under different regime types, *European Journal of Political Economy*, vol. 50, pp. 141-156.
16. Egger P., Rădulescu D., Strecker N. (2017), On the spread of social protection systems, *International Tax and Public Finance*, vol. 24, pp. 550-574.

17. Fenge, R., Scheubel, B., (2017), Pensions and fertility: back to the roots Bismarck's Pension Scheme and the first demographic transition, *Journal of Population Economics*, pp. 93-139.
18. Godínez-Olivares, H., del Carmen Boado-Penas M., Haberman, S., (2016), Optimal strategies for pay-as-you-go pension finance: A sustainability framework, *Insurance: Mathematics and Economics*, vol. 69, pp. 117–126.
19. Gustafson, M.T., (2017), The market sensitivity of retirement and defined contribution pensions: Evidence from the public sector, *Journal of Public Economics*, vol. 145, pp. 1–13.
20. Holzmann, R., Koettl, J., (2015), Stability of Pension, Health, and other Social Benefits: Facts, Concepts, and Issues, *CESifo Economic Studies*, vol. 61(2), pp. 377-415.
21. Jimon, Ş.A., Balteş, N., Dumiter, F., (2020), Empirical Approaches upon Pension Systems in Central and Eastern European Countries. Triangle Assessment: Free Movement of People, Labor Market and Population Health Features, *Studia Universitatis "Vasile Goldis" Economics Series*, vol. 30 (1), pp. 1-21.
22. Jimon Ş., Balteş N., Muntean, N., (2019), Social Protection of Older People and the Structure of Consumption Expenditure in Countries of Central and Eastern Europe, *Revista Economică*, vol. 71, nr.2, pp. 103-117.
23. Orosz, A. (2019), The Emergence of East Central Europe in a Welfare Regime Typology, *Border Crossing*, vol. 9, no. 2, pp. 97 – 112.

24. Pânzaru, C., (2015), On the Sustainability of the Romanian Pension System in the Light of Population Declining, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, no. 183, pp. 77 – 84.
25. Poteraj, J., Meijdam L., Ponds E., Westerhout E. (2017), Aging-driven pension reform, *Journal of Population Economics*, vol. 30, pp. 953–976.
26. Rivera-Rozo, J.A., Garcia-Huitron, M.E., Steebeeck, O.W., van der Lecq, S.G., (2018), National culture and the configuration of public pensions, *Journal of Comparative Economics*, vol 16, nr. 2, pp. 457-479.
27. Roman, D.M., Toma (Roșu), G.C., Tuchiluş, G., (2018), Efficiency of Pension Systems in the EU Countries, *Romanian Journal of Economic Forecasting – XXI* (4), pp. 161-173.
28. Rotschedl, J., (2015), Selected factors affecting the sustainability of the PAYG pension system, *Procedia Economics and Finance*, vol. 30, pp. 742 – 750.

Legislație națională și internațională:

1. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* C 326/391, 26.10.2012.
2. Convenția ONU privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 148 din 17.07.1991.
3. Directiva 2014/50/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 aprilie 2014 privind cerințele minime de creștere a mobilității lucrătorilor între statele membre prin îmbunătățirea

dobândirii și a păstrării drepturilor la pensie suplimentară, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 128/1, 30.4.2014.

4. Directiva 98/49/CE a Consiliului din 29 iunie 1998 privind protecția dreptului la pensie suplimentară al lucrătorilor salariați și al lucrătorilor care desfășoară activități independente care se deplasează în cadrul Comunității, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 209/46, 25.7.1998.

5. Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 158/77, 30.04.2004.

6. Carta socială europeană (revizuită), Consiliul Europei, ETS 163, 03.05.1996.

7. ILO, (1952), Convenția nr. 102 privind securitatea socială (standarde minime), Geneva.

8. Legea nr. 1/2020 privind pensiile ocupaționale, publicată în Monitorul Oficial nr. 10 din 8 ianuarie 2020.

9. Legea nr. 127/2019 privind sistemul public de pensii, publicată în Monitorul Oficial nr. 563 din 9 iulie 2019.

10. Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative, publicată în M.Of. nr. 470 din 31.05.2006, cu completările și modificările ulterioare.

11. Legea nr. 227/2015 privind Codul Fiscal.

12. Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat, publicată în M.Of. nr. 1033 din 09.11.2004, cu completările și modificările ulterioare.

13. Regulamentul (CE) nr. 883/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 166, 30.04.2004.
14. Regulamentul (CE) nr 987/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 septembrie 2009 de stabilire a procedurii de punere în aplicare a Regulamentului (CE) nr. 883/2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 284, 30.10.2009.
15. Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326/13, 26.10.2012.
16. United Nations (1990), Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor lor.
17. United Nations, (1948), Declarația Universală a Drepturilor Omului, UN Document No. A/810.

Resurse electronice:

1. <http://www.barrolee.com/>.
2. <http://www.bsse.sk/>.
3. <http://www.bvb.ro/>.
4. <http://www.iopswb.org/>.
5. <https://asfromania.ro/>.
6. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>.
7. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
8. <https://stats.oecd.org>.

9. <https://www.adss.sk/asociacia-dss>.
10. <https://www.bse.hu/>.
11. <https://www.efama.org/statistics/SitePages/Statistics.aspx>
12. <https://www.gov.pl/web/finance/pension-funds>.
13. <https://www.ilo.org/dyn/migpractice/docs/93/Info.pdf>.
14. <https://www.missoc.org/missoc-database/organisation/>.
15. <https://www.pse.cz/en>.

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

SIBIU 2020